

У ГЛИБ ВІКІВ

Сергій Горобець, Ігор Ситий

●

ПРО ВТРАТИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ ПІД ЧАС ДРУГОГО ЧИГИРИНСЬКОГО ПОХОДУ 1678 р.

Чигиринські походи стали найяскравішими епізодами Російсько-турецької війни 1676-1681 рр. Тритижнева облога Чигиринського замку у серпні 1677 р. не принесла успіху турецькій армії і припинилася після того, як головні сили гетьмана Самойловича та московських воевод з боями пробилися до міста.

Наступного літа значні сили турків (приблизно 120-140 тис.) знову вступили на українські землі і 8 липня¹ взяли в облогу Чигирин. У Гетьманщині боротьбу за Чигирин - колыску козацької державності - вважали справою честі, тож після загальної мобілізації ("Не тільки козаків у войско гнано, а й міщан і із сел два третего виправовали, й убогшіе чотири п'ятого з оружем і борошном...")² під командою Самойловича зібралось 50 тис. козаків - приблизно на половину кінноти й піхоти³. До 70 тис. осіб налічувало і військо князя Ромодановського (солдат, дворянського ополчення, помісної кінноти і стрільців). Втім, росіяни не вважали Чигирин стратегічним об'єктом, тому не поспішали на допомогу обложеним.

Вранці 1 серпня сталася жорстока січа за переправу на Тясміні. А на світанку 3 серпня полки Самойловича й Ромодановського розпочали штурм Стільникової гори. На лівому фланзі під командуванням наказного гетьмана чернігівського полковника Василя Дуніна-Борковського наступ вели полки гетьманського регіменту: Чернігівський, Ніжинський, Миргородський, Лубенський, Прилуцький, два піхотних й два кіннотних⁴. Бої за висоти завершилися панічною втечею турків. Втрати росіян та українців обчислювалися 1500 убитими і 1000 пораненими.

Цей успіх цілком міг вирішити долю кампанії і завершитись повним розгромом ворога, однак пасивність і обережність дій Ромодановського та Самойловича призвели до втрати стратегічної ініціативи і спричинили загальний невтішний підсумок.

4 серпня пополудні військо підійшло табором під Чигирин з лівого берега Тясмина і зупинилось. Генерал П. Гордон неодноразово просив Г. Ромодановського атакувати турецький табір, однак той так і не наважився, не маючи указу з Москви.

10 серпня 1678 р. турки розпочали загальний штурм і наступного дня, підірвавши 4 підкопи під стінами фортеці, вдерлися до міста. Гарнізон фортеці відчайдушно оборонявся, однак Ромодановський не бачив сенсу утримувати Чигирин. Гінці боярина наказали оборонцям залишити замок, і він був знищений у вогні. 12 серпня турки увійшли в руїни фортеці, а за кілька днів зрівняли рештки укріплень з землею⁵.

Великий візир Кара-Мустафа здобув місто, але перед його військом, ослабленим облогою, стояла боездатна армія, котру треба було розгромити, аби остаточно виграти кампанію. Військо Ромодановського і Самойловича

організовано відійшло до Дніпра, де їх оточила турецько-татарська армія. Протягом тижня (14-20 серпня) тривав безперервний штурм. Особливо кривавою була січа 18 серпня, коли у бій були введені всі наявні сили обох сторін. Російсько-козацьке військо не тільки впевнено оборонялося, але й завдавало дошкульних ударів у відповідь. Так, зокрема, на світанку 15 серпня близько 5-6 тисяч козаків і солдатів, які були нападпитку, вдерлися в яничарські окопи. Щоправда, потім вони стали невинувато зволікати, потрапили під контрудар ворога і втратили близько 1000 чоловік⁶.

Не маючи значних успіхів, у ніч на 20 серпня турки почали відходити до Чигирин. Ні Самойлович, ні Ромодановський не переслідували ворога. Простоявши кілька днів на березі Дніпра і дізнавшись від розвідників, що турки прямують до Бугу, гетьман і князь 27 серпня перейшли Дніпро і, вирушивши у свої ставки, почали розпускати військо⁷. Так закінчився другий чигиринський похід.

Втрати росіян оцінюються у 3291 чол. загиблих (разом з полоненими та пропалими безвісти) і 5431 поранених. Дані про втрати турків суперечливі - від 12 до 60 тисяч, але не викликає сумнівів, що вони, безперечно, істотно переважали втрати українсько-російських з'єднань⁸. Значні втрати понесли і козаки: 4385 чол. загиблих та 1323 поранених. Зокрема, зберігся повний реєстр усіх загиблих і поранених в армії Самойловича: "Список разных чинов войска Запорожского, убитых или раненых во время Чигиринского похода 1678 года"⁹.

Свого часу В. Кривошея оприлюднив узагальнений список старшини, що полягла під Чигирином¹⁰. Разом з тим на особливу увагу заслуговує повний поіменний перелік усіх загиблих та поранених козаків, які розписані по полках та сотнях.

Наводячи список втрат Чернігівського полку, зауважимо, що після реєстру 1649 р. це перший відомий перелік особового складу козацьких сотень, хоча і неповний. До того ж список сотень Чернігівського полку після 1649 р. зазнав істотних змін, тож наведений документ дає змогу хоча б приблизно реставрувати процес еволюції полку та розвитку окремих сотень.

За нашими підрахунками, втрати в розрізі по кожній сотні такі:

<i>назва сотні</i>	<i>загинуло</i>	<i>поранено</i>	<i>всього</i>
Полкова	4	13	17
Білоуська	3	9	12
Вибельська	45	4	49
Слабинська	4	10	14
Сиберізька	42	1	43
Седнівська	47	8	55
Городницька	6	8	14
Березинська	2	6	8
Столинська	3	6	9
Менська	11	9	20
Синявська	5	3	8
Киселівська	4	7	11
Сосницька	2	21	23
Волинська	4	4	8
Понорницька	100	5	105
<i>разом</i>	<i>292</i>	<i>114</i>	<i>406</i>

Значимо, що наші спостереження дещо відрізняються від тих, що наведені наприкінці документа: "Небожчиков всѣх в том полку Чернѣговском двѣстѣ осмдесят сѣм, ранних сто десять"¹¹. Загальна сума втрат за документом становить 397, тобто на 9 менше. Вірогідно, це помилка канцеляриста, який упорядковував записи.

Текст документа подається мовою оригіналу, згідно з нормами сучасного російського правопису, із збереженням усіх фонетичних та стилістичних особливостей оригіналу. Археографічне опрацювання здійснене на підставі правил передачі тексту кириличних документів XVI-XVIII ст. науково-популярним методом. Слова із сумнівним прочитанням позначені - []].

Джерела та література, примітки:

1. Всі дати подаються за старим стилем.
2. Літопис Самовидця. - К: Наук. думка, 1971. - С. 129.
3. Заруба В. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII століття: Монографія. - Дніпропетровськ: ПП Ліра ЛТД. - 2003. - С. 292.
4. Заруба В. Українське козацьке військо... - С. 302.
5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. - К.: Критика, 2005. - С. 395-396.
6. Заруба В. Українське козацьке військо... - С. 310.
7. Там само. - С. 312.
8. Смирнов Н. Россия и Турция в XVI-XVII вв. // Ученые записки МГУ. - М.: МГУ, 1946. - Т. 2. - Вып. 94. - С. 162.
9. ЦДІАК України. - КМФ-7. - Оп. 3. - Спр. 352.
10. Кривошея В. Козацькі втрати Чигиринського походу 1678 року // Сіверянський літопис. - 1999. - № 2. - С. 127-129.
11. ЦДІАК України. - КМФ-7. - Оп. 3. - Спр. 352. - Арк. 8.

Список разных чинов войска Запорожского, убитых или раненых во время Чигиринского похода 1678 года

(л.5) Реестр як много в Черниговском полку
раненных и небожчиками zostавало

Сотнѣ ПОЛКОВОЕ

Дмитро ДОНЕЦ, асаул полковой	ранный
Петро ВОРОШИЛО	ранный
Федор ЧЕРЕДНИЧЕНКО	ранный
ЗЪНЕВСКИЙ	ранный
сотник любецкий	ранен
Семен	ранен же
Василь КАЛЕНКОВИЧ	ранен
Кондрат ШВИДКИЙ	ранен
Яско МАЗУР	ранен
Иван ЗЕЛЕНСКИЙ	ранен
Иван ШАТИХ	ранен
Павел ПОДКОВА	ранен
Федор СТЕФАНОВИЧ	ранен
Иван ПОЛ'ТИКА	небожчик
Хурс ВАСИЛЕВИЧ	небожчик
Артем ПОДОСЕНКО	небожчик
Иван КОСИЙ	небожчик

Сотнѣ БЕЛОУСКОЕ

Антип ОТРОХОВИЧ	ранен
Иван МЕЛНИК	ранен
Тишко МИКИТЧЕНКО	ран
Сава КУРЧЕНКО	ран
Ярмола ИЛЕНКО	ран
Иван РУБАН	ран
Гришко САМОНЕНКО	ран
Игнат ОЗЕРЕД атаман	ранный
Микита ИВАНОВИЧ	ранный
Павел ПЕТРЕНКО	небожчик
Васко	небожчик
Яцко СИРОПАРА	небож

Сотнѣ ВЫБЕЛСКОЕ

Марко КУЩЕНКО	ранный
Остап КОТЕНКО	ран
Семен ОРЛОВЕЦ	ран
Костюк ОРЛОВЕЦ	ран
Лаврѣн [КОРЯВИЦ]	небож
Демко ПАЛЯНИЦА	небож
Лаврѣн ПАВЛЮЩЕНКО	небозчик
Иван ДАНИЛЕНКО	небож
Карп АНТОНЕНКО	небож
Ярмола ГУСТИРЕНКО	небож
Яцко БЛИЗНИЧЕНКО	небож
Назар КРУПА	небож
Тимош СИР°ПКА	небож
Олѣхвир ХУТЧЕНКО	небож
Максим КОЗМѣД	небож
Михаль МАЛИЙ	небож
Микита КЛИМЕНКО	небож
Артюх РОСОХА	небож
Якуб МИКОЛАЕНКО	небож
Гришко ЛИЧ	небож
Веремѣй БУРАК	небож
Иван КАБЛУК	небож
Гришко КОВНЯ	небож
Стефан КАЛАЧНИК	небож
Отрух СИВАРНЕНКО	небож
(//л.5 зв.) Данило ЖУК	небож
Степан БАБИЧ	небож
Федор КОВАЛЬ	небож
Прокоп АНДР°ЕНКО	небож
Данило КИРИЧЕНКО	небож
Матвѣй КУРИЛЕНКО	небож
Максим КРИМЧЕНКО	небож
Сава ПОЛОВЕНКО	небож
Дашко ПОПОВЖИН	небож
Иван БОГУШЕНКО	небож
Кондрат СЕРЕДА	небож
Федор САМОЙЛЕНКО	небож

Хома БОНДАР	небож
Павел ЧЕРТ°ЧЕНКО	небож
Мартин	небожчик
Иван БОРИС	небож
Евсѣй ЖЕРУБЛА	небож
Захаря ЛОБОДА	небож
Василь НАПОЛОВНЕНИЙ	небож
Ивашко ШАКУН	небож
Кондрат МАКАРЕНКО	небож
Стефан КУШТИН	небож
Иван МАЗУР	небож
Хома ГАРМОНЕНКО	небож

Сотнѣ СЛАБИНСКОЕ

Андрѣй БЕРЕЗИНА	ран
Сезюн МАКСИМОВИЧ	ран
Стефан МАЦКИЙ	ран
Иван ХВЕДКОВИЧ	ран
Трухан ПРОДЧЕНКО	ран
Тишко КРИВОПЯТ	ран
Остап ЕВРАШ	ран
Яцко ЛУЧИНА	ран
Петро ГНИЛУШНИЙ	ран
Пархом СЕДЧЕНКО	ран
Фенко ЛЮБЕЧАНИН	небож
Кондрат КАЛИНА атаман	небож
Сергѣй КОРЖ	небож
Олѣхвѣр ОМСКОВ	небож

(//л.5 зв.) Сотнѣ СИБЕРЕЖСКОЕ

Иван РАШЕВСКИЙ сотник	небож
Хведор ГРИГОРОВИЧ	небож
Веремей ХВАСОВЧЕНКО	небож
Сава КОЗЛОВСКИЙ	небож
Олексей ПОВОЗНИЧЕНКО	небож
Михаль ЛЕСКОБИТ	небож
Андрей ПЕТРУША	небож
Процко ГЛУШКО	небож
Гаврило ОКСЮТЕНКО	небож
Артем ФЕДОРЕНКО	небож
Роман РОГОЗЕНКО	небож
Наум ИВАНОВИЧ	небож
Артем ЛАПТЕНКО	небож
Гришко БАКУМЕНКО	небож
Улас НАУМОВИЧ	небож
Яцко ГАЙДУК	небож
Микита БОРИСОВИЧ	небож
Оникий ШУЛЬЖЕНКО	небож
Иван ТОЛОШЕНКО	небож
Федор ЛЕПЕШЕНКО	небож
(//л.6) Федор МАТЕЕНКО	небожчик

Степан ПАРШУКОВСКИЙ	небожчик
Ониско ГРЕЧКА	небож
Степан РЕДКА	небож
Васко ТИМОШЕНКО	небож
Роман ГОРБАЧЕНКО	небож
Максим ОЛЕКСЕЕНКО	небож
Радко ЗДОР атаман	небож
Микита СТЕПАНЧЕНКО	небож
Гришко ШРАМКО	небож
Купрей СТАСЕНКО	небож
Гришко МОВЧАН	небож
Леско ЦЕЛУЙКО	небож
атаман Васко ПРИЩЕПА	небож
Гришко ФЕДОРЧЕНКО	небож
Прокоп КУПРИЯНЕНКО	небож
Сила ГАВРИЛЕНКО	небож
Ничипор МАМОНЕНКО	небож
Трухан ГАЛУШКА	небож
Стефан КРИВОЛАП	небож
Опанас ЛЮТОС	небож
Федор ГОГОЛЬ	небож
Яцко ПУЗАЧЕНКО	ранний

Сотнѣ СЕДНЕВСКОЕ

Казимир ПАРШУКОВСКИЙ сотник	небозчик
Богдан СИМОНЕНКО	небожчик
атаман Иван ДРУГ	небож
Пархом ДМИТРЕНКО	небож
Иван САВОСТЬЕНКО	небож
Радко ГОРАНЕНКО	небож
Евсѣй УСТИМЕНКО	небож
Иван РОСОХА	небож
Матвѣй СКИБЕНКО	небож
Миско КОШОВЕЦ	небож
Опанас СМІЛЮК	небож
Семен ТОМИЛЕНКО	небож
Мина ВОЛОДКО	небож
Гапон МОСКАЛЕНКО	небож
Кондрат ДОРОШЕНКО	небож
Кондрат КУПР°ЕНКО	небож
Евдоким ШАТИРКО	небож
Андрѣй ПАНЧЕНКО	небож
Мина ПАЛАМАРЕНКО	небож
Омелко БАЛАШЕНКО	
Козьма ДОВГОПОЛЕНКО	
Дмитро ГРИДЯЩЕНКО	
Дмитро ЧОРНОБРИВКО	
Матвѣй ЧОРБОГОНКА	
Иван НАЗАР	
Михаль ХОЛЯВКА	
Опанас ЛУЦКОВ	
Ярко ГЛАДКИЙ	
Павел ДЕРЕВЯНКА	

Демко ВОДОПЯН Корнѣй ВЕРНѢЧЕНКО Лаврѣн ПУТѢЛА Федор ВЛАЧЕНКО Андрѣй САКУНЕНКО Максим БАРЮТА Лукьян ПУШКАРЕНКО Фома СВИРИДЕНКО Василь ХУДИЧЕНКО Дмитро ДАЙНЕКА Гаврило КОРОВЧЕНКО (//л.б зв.) Павел ГРИГОРЕНКО Остап ЛУСТИЙ Яким ГУРЧЕНКО [Мокий] ЖУНЕНКО Иван [ГАНЕНКО] Гапон ГРЕБЕННИК Авдѣй ДУДАРЕНКО атаман Давид ХОМЕНКО Терешко КРИВЦОВ Стаско КОЧУР Тереш НЕСТЕРЕНКО Гаврило АНТИПЕНКО Януш з Дирчина ШКЕНОК з Мокишина БЕЛСКИЙ з Камки	небозчики
	небожчик ранний
	ранние
	ранний

Сотнѣ ГОРОДНИЦКОЕ

Назар ЖОЛКО Иван БИЗЮК Федор [ВОВРОТАН] Оксюта ОРЩЕНКО Яцко МИЩЕНКО Яким БРАГИНЕЦ Василь ЛУКАШЕВИЧ Козьма БОРЗЕЦКИЙ Филин ЗРУБИН Процко ТАВАРИПКОВЕЦ Юрась ДРАКЛНЕНКО Богдан БОНДАРЕНКО Стефан МАКОШИНЕЦ Матвѣй КОЛЯНКУЛ	ранний
	ранние
	ранний
	небозчики
	небожчик

Сотнѣ БЕРЕЗИНСКОЕ

Иляш ЛАРЧЕНКО Ничипор МИЩЕНКО Андрѣй ТЕРЕНЕНКО Иван БЕЛОЛИЧЕНКО Стефан МУРАШКО Омелко КУКА Казимир ЯНЧЕВСКИЙ Демко ОНИЩЕНКО	небозчик небожчик небожчик небож небож небож ранний ран
--	--

Сотнѣ СТОЛИНСКОЕ

Луцик КЛИМЕНКО	ранний
Грицко ПОВСТЕНКО	ранние
Игнат ЕВТУШЕНКО	
Семен ГРИЦАЕВ зять	ранний небож небож небож
Гаврило ПИСКУНЕНКО	
Хвеско БОРЩУЧЕНКО	
Луцик КЛИМЕНКО	
Денис КУЗЬМЕНКО	
Хвеско ТРОХИМОВ зять	

Сотнѣ МЕНСКОЕ

Федор ОНИЩЕНКО сотник	ранний
Иван ЯКИМОВИЧ хоружий	ранний
Степан ЗЪНЧЕНКО	ранний
Юрко [МАЦАН]	ранние
Дмитро ГРИЦАЧЕНКО	
Гаврило ДЕМЯНЕНКО	
Василь КЕРЕЩЕНКО	
Яким ВОВТУШЕНКО	ранний небожчик
Ониско ДЕНИСЕНКО	
(//л.7) Ярема [СКАКУН]	небожчики
[Иляшко] СПИРОХОЗА	
Тимош ДАНИЛОВСКИЙ	
Ничипор МИХНЕНКО	
Игнат ПЕРЕГУДА	
Матвѣй ИЛЯШЕНКО	
Микита ШИНКАРЕНКО	
Устим ПРОКОПЕНКО	
Иван КРАВЕЦ	
Юрко ВОВТУШЕНКО	
Грицко ЮРПИНИЧ	
	небожчик

Сотнѣ СИНЯВСКОЕ

Василь ШКОЛНИЙ	ранний
Иван КТИТАРЕНКО	ранний
Захар ПАРХОМЕНКО	ранний
Улас РАДЧЕНКО	небож
Авдѣй РАДЧЕНКО	небож
Яцко ВОЛОШИН	небож
Микита НАЛИВАЙКО	небож
Иван НЕЛОДЕНКО	небож

Сотнѣ КИСЕЛЮВСКОЕ

ЯРМАК сотник	небож
другий не поч. мѣсце мѣраний Кондрат	небож
[БУШАК] сотник	
Петро СТЕПАНЕНКО	небож
атаман Федор РАБЧЕНКО	ран
Леско РУДЕНКО	ран

Остап ШЕЙНЕНКО
Петро ПРИЛЕПКА
Мина ШИМЧЕНКО
Грицко ЮВЧЕНКО
Антон ШЕВЧЕНКОВ зять
Олѣхвир ГОЛИЧАН
Семен ПЕТРОВИЧ
Яцко КИРИЛЕНКО
Терах ИГНАТОВИЧ
Петро ЛОПАТА
Давид ГОНЧАРЕНКО
Иван КОНДРАТОВИЧ
Остап ЧЕРЕПОК
Стефан ГРИЩЕНКО
Роман ИВАНОВИЧ
Семен ЧОПУРНИЙ
Тимох КОНДРАТОВИЧ
Потап ФЕДОРОВИЧ
Стефан БАБИЧЕНКО
Сергѣй САПОНЕНКО
Харко СЕРБИНЕНКО
Сацко ЮРИЛКО
Павел ТАРАСЕНКО
Каленик
Иван ПОТАПОВИЧ
Семен МОЛЯВЧЕНКО
Радко ИЛЧЕНКО
Процик КЛИМОВИЧ
Лаврѣн СЕВЧЕНКО
Логвин ГРИШКОВИЧ
Купрѣй
Гарасим ИВАНОВИЧ
Степан ПЕТУШЕНКО
Андрушко САВОСТЯНЕНКО
Матвѣй ГОРДИЕНКО
Максим КУЛИШ
Макар БАЗЕНКО
Макар ЦЕРКАЛО
Яцко КУЧКА
Тишко НАДТОЧИЙ
Иван ГАРАСИМЕНКО
Ананка РАДЧЕНКО
Максим ИСАЧЕНКО
Миско КОВАЛЕНКО
Матюша ФИЛОНЕНКО
Сергий РѣДКИЙ
Степан ЛѣНКОВ
Гришко ДАНИЛЕНКО
Семен РАДЧЕНКО
Остап ПРИЩЕПА
Иван ТОВСТИЙ
Степан МОСКУТЕНКО
(//л.8) Иван КАПИТАН
Гарасим КАРТАВИЙ
Улас ШИРОБОЧЕНКО

небозчики

Иван МОРУГИЙ Юско БУКИТЕНКО Лукьян ТОШЕН Отрох ТИЩЕНКО Дмитро РОЖЧЕНКО Иван ДРОЗД Семен ЦИБРА Данило ОСАДЧЕНКО Ничипор ДУДЧЕНКО Грицко ЗЕЛЕНСКИЙ Ярмола МАКАРЕНКО Иван МОНАСТИРСКИЙ Хома ОТРОЩЕНКО Иван ЛЫСЫЙ Якуш РИЖИЧЕНКО Пилип ХИЗНЕЛЧЕНКО Яцко ПЕТРЕНКО Иван ИВАШУРА Василь ТКАЧ Грицко ТИЩЕНКО Андрѣй ЛОГВИНЕНКО Кондрат УСЕНКО Андрѣй СКОЧОК Петруша Тимош ШИНКАР Василь ХВЕДЧЕНКО Микита САГАНОВ Василь ОМЕЛЯНЕНКО Яцко ШАРЕНКО Кирик ПАЛАМАРЕНКО Иван ШКЛЯР Хвеско ПЛАСТУН Иван МИЩЕНКО Ониско ГАВРИЛЕНКО МИХАЙЛЕЦ Грицко ГРАБЕННИЧЕНКО Лукьян КРАВЦОВ зять Ярмола БЕЗПАЛОГО син Иван ТОВСТИЙ Филон КОЗАК Мартин ЯРМОЛЕНКО Лукьян АЛЕКСЕЕНКО Демьян МИЩЕНКО	небозчики
	небозчик ранний ранний ран ран ран

Небожчиков всѣх в том полку Чернѣговском двѣстѣ осмдесят сѣм, ранних сто десять.

(ЦДІАК України. - КМФ-7. - Оп. 3. - Спр. 352.)